

УДК 37.011

Г.В. ЛОКАРЕВА

Запорізький національний університет

ХУДОЖНЬО-ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ТВОРУ МИСТЕЦТВА У ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті розглянуто проблему використання змісту художньо-інформаційної системи твору мистецтва як дидактичного засобу у підготовці соціального педагога до професійного спілкування.

Ключові слова: підготовка соціального педагога, професійне спілкування, художньо-інформаційна система твору.

Постановка проблеми. Завдяки своїй багатофункціональності твір мистецтва досліджується різними галузями наукових знань і розглядається з різних позицій, якими можуть бути: мистецтво як творчий процес, мистецтво як засіб пізнання світу, мистецтво як джерело насолоди, мистецтво як психотерапевтичний метод тощо. Твір мистецтва як художньо-інформаційна система становить собою педагогічний інтерес, особливо у використанні пізнавально-виховного потенціалу в підготовці висококваліфікованого фахівця, працюючого в системі «людина ↔ людина», а саме соціального педагога.

Зміна суспільно-економічного розвитку нашої держави зумовлює пошук та оновлення підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців. Особливо це стосується нових генерацій, які стали результатом соціального запиту країни на сучасному етапі її розвитку. І важливо не перенести застарілі, стереотипні підходи до застосування форм, методів та засобів у підготовці фахівця, а шукати нові шляхи до вдосконалення навчально-виховного процесу вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нами зроблено теоретичне узагальнення наукових праць, які присвячені проблемі інформаційного підходу до різних напрямів життєдіяльності людини та до мистецтва зокрема. У 40-х роках ХХ ст. об'єднання понять «інформація» і «керування» привело Н. Вінера до створення нової науки – кібернетики, «яка вперше вказала на спільність інформаційних процесів у техніці, суспільстві і живих організмах» [1]. На цій підставі, поняття «інформація» набуло загальнонаукового характеру в плані використання різними науками. При цьому кожна наукова галузь внесла свої специфічні нюанси. Для біології «інформація» – це насамперед сукупність реальних сигналів, що відображають якісну або кількісну різницю між будь-якими явищами, предметами, процесами, структурами, властивостями та ін [2]. У психології інформація виступає як знята невідомість, але в той же час для цієї науки це насамперед сукупність реальних подразників [3, с. 63]. У розумінні журналістики, «інформація» – це фактична частина відомостей, яка начебто залежить від її поширення, це щось об'єктивне, не пов'язане з думками, особистими переживаннями [4]. Інформацію, як щось вже існуюче й існуюче в конкретний момент, розглядає теорія інформації, де зазначається, що її не обов'язково пов'язувати з процесами перетворення можливостей у дійсність [3, с. 63]. Будь-яке з розглянутих визначень акцен-

тує увагу на якомусь одному боці або одному аспекті інформації, абсолютизує якусь ознаку відповідно до специфіки досліджуваної галузі знань.

Змістовний бік поняття «інформація» став предметом дослідження тільки тоді, коли виникло питання про визначення її кількості і розробки методів вимірювання. Цей науковий факт зафіксований у 1948 р. у відомій роботі Клода Шеннона «Математична теорія зв'язку». Він узагальнив міру інформації, запропоновану Р. Хартлі, і пов'язав її з невизначеністю вибору (ентропією). Найбільший дослідницький інтерес до інформації як до галузі наукового знання виявили вчені наприкінці 60-х і 70-х років минулого століття. Одна за одною з'являються праці як зарубіжних, так і вітчизняних авторів: А. Антонов, Н. Вінер, Р. Пелі, В. Глушков, І. Грекова, В. Кремяньський, А. Моль, І. Рудь, Ю. Сачков, Хінтікка Яакко, А. Урсул, Р. Шрейдер, І. Цукерман. Кінець 80-х і початок 90-х відзначаються помірністю і навіть «стриманістю» у виявленні наукового інтересу дослідників до цієї проблеми і до проблеми поняття зокрема. У педагогічній науці певні дослідження торкаються питання інформаційного підходу до творів мистецтва, але вони мають епізодичний характер, а саме в контексті досліджуваної проблеми, і безпосередньо розвитком, детермінуванням поняття «інформація» автори не займалися (В. Бутенко, О. Ростовський, О. Рудницька). У кінці минулого століття (1995–1998) знову зростає науковий інтерес до інформації як естетичної і художньої галузі знань (М. Афанасьєв, Т. Голицян, В. Петров, В. Очерет та ін.).

Аналіз проблеми використання інформаційного потенціалу творів мистецтва безпосередньо в пізнавальному процесі привів до нового вирішення питань підготовки фахівців. Це позначилось на визначенні змісту поняття художньо-естетичної інформації як виду соціальної інформації, що є змістом процесу відображення, вираженого в художній формі й через художні образи, які мають естетичну цінність і викликають естетичні почуття та переживання.

Метою нашої статті є розкриття інформаційних можливостей твору мистецтва і застосування інформаційної системи твору мистецтва у підготовці фахівця на прикладі соціальних педагогів.

У теоретико-методологічному аспекті важливо підкреслити, що при застосуванні до вивчення мистецтва інформаційно-когнітивного підходу інформаційна система конкретного твору може бути використана як дидактичний засіб для вирішення конкретних завдань навчально-виховного процесу і, зокрема, для розвитку й формування вмінь та якостей, необхідних майбутньому фахівцю, соціальному педагогу, для здійснення такого виду професійної діяльності, як спілкування.

Відображуючи все багатоманіття людського життя та навколишньої дійсності, твори мистецтва містять різні типи інформації, які дають уявлення про сутність соціальних та природних явищ. Аналіз різних підходів до визначення типів інформацій, які містить у собі твір мистецтва, кількісного та якісного інформаційного наповнення, показав, що твір мистецтва становить єдину інформаційну систему, яка включає такі типи інформації: пізнавальна, інтелектуальна, естетична, художня, емоційна, психологічна, психоенергетична, морально-етична, особистісно-авторська, прагматична. Всі вони об'єднані в єдиний інформаційний потік художньо-естетичної інформації.

Досліджений нами діяльнісний аспект художньо-естетичної інформації твору мистецтва, а саме виявлення функцій кожного типу інформації і цілісного потоку художньо-естетичної інформації, визначив її можливості. Через функціональність як реалізацію інформації, яка певним чином впливає на одержувача: розширює тезаурус, реалізує нездійсненні бажання, очищує, розвиває естетичні смаки, розкриває актуальні проблеми тощо, можна використовувати цей потенціал, який представлений у широкому спектрі. А виходячи з цього, художньо-естетична інформація (ХЕІ) може бути застосована в такому соціальному процесі, як підготовка майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі.

Грунтовний аналіз психолого-фізіологічних та соціально-педагогічних факторів, що визначають характер сприйняття художньо-естетичної інформації, дозволив визначити особливості сприйняття ХЕІ. Виділені нами характеристики художньо-естетичної інформаційної системи твору мистецтва, такі як оригінальність, емоційність, умовно-символічна форма, здатність захоплювати, визначають особливості сприйняття, які наявні як на рівні звичайної перцептивної діяльності, так і на рівні художнього сприйняття. Останнє і детермі-

нує особливість, специфічність сприймання різних типів інформації твору як сукупність відомостей про навколишню дійсність і духовний світ людини, що відтворені автором через художній образ і в художній формі. Виходячи з цих характеристик, зазначимо, що вказаний процес має особистісно-орієнтовану спрямованість. Кількісне (стосовно прийому кількості типів інформації) та якісне сприйняття інформації твору залежить від особистісних характеристик: світогляду, естетичних поглядів, смаків, потреб, рівня художньої підготовленості (освіченості) та досвіду спілкування із різними видами мистецтва, ступеня емоційної сприйнятливості як психологічної характеристики. Особливостями сприйняття, які відрізняють характер сприймання інформації твору мистецтва від інших видів соціальної інформації та визначають особистісно-орієнтовану спрямованість, є ідентифікація, катарсис, гедоністичність.

Ми вважаємо, що як дидактичний засіб художньо-інформаційна система твору може бути ефективною, оскільки має ряд позитивних якостей у відношенні до інших засобів. По-перше, сприйняття художньо-інформаційної системи має особистісно-орієнтований характер, що, власне кажучи, має першочергове значення і у процесі професійного спілкування соціального педагога і майже в усіх формах роботи з клієнтом. По-друге, твір мистецтва наділений можливістю продемонструвати в певній аудиторії в конкретний час певний предмет вивчення з окресленої теми, простежувати всі ланки тих або інших соціальних подій в певній їх послідовності, не завантажених другорядними фактами і деталями, які б відволікали увагу; він також дає можливість продемонструвати психологічні стани, емоції й почуття людини з внутрішнього боку. І, по-третє, художньо-інформаційна система твору може бути використана як ефективний засіб для підвищення загальної культури майбутнього фахівця, що є важливим у професії як соціального педагога, так і спеціалістів інших професій, пов'язаних з роботою в системі «людина – людина». Загальнокультурний компонент у професійній діяльності виступає як носій національних та загальнолюдських цінностей.

Аналіз практики застосування художньо-естетичної інформації творів мистецтва в реальному навчальному процесі показав, що інформаційна система використовується як дидактичний засіб: і як засіб ілюстрації окремих положень навчальних дисциплін (здебільшого), і як інструмент психоенергетичного керування суб'єктом, і як засіб демонстрації в циклі навчальних предметів психологічних наук. Однак ступінь використання ХЕІ творів є все-таки явно недостатнім.

Сутність професійного спілкування соціального педагога полягає у розгляданні його як засобу вирішення професійних завдань, як системи соціально-психологічного забезпечення професійної діяльності соціального педагога, як способу організації визначеної системи взаємовідносин фахівця і клієнта, а також як цілісної категорії, поза якою професійне становлення соціального педагога неможливе. Розуміння змісту поняття «професійне спілкування соціального педагога» визначає професійну позицію майбутнього фахівця. Виділені сутнісні характеристики процесу спілкування і їх розкриття дозволили визначити систему професійного спілкування соціального педагога, елементами якої є: суб'єкти спілкування, засоби, способи, функції, зміст спілкування.

Функціональна значущість (нормативна, регулятивна, організаційна) розробленої системи принципів професійного спілкування, яка склала чотири групи показників: принципи, що є визначальними у процесі професійного спілкування і безпосередньо ступінь їх реалізації відображається на ході і результаті всієї діяльності фахівця; принципи, що регулюють характер перебігу процесу спілкування, емоційний стан суб'єктів спілкування; принципи, що визначають ставлення соціального педагога до клієнта у професійному спілкуванні; принципи, що спрямовують особистісне ставлення соціального педагога до себе як до фахівця, до свого професійного рівня, до своїх особливостей та можливостей у професійній самореалізації, – полягає у тому, що характер відносин між фахівцем та клієнтом закладений у самих професійних характеристиках, які визначені соціально-педагогічними цінностями, становлять діяльність соціального педагога, а професійне спілкування є одним з основних видів цієї діяльності

Розроблена нами система формування вмінь та якостей студентів, що визначають високий рівень професійного спілкування майбутнього фахівця, містить систему педагогічних завдань, побудованих на матеріалі художньо-естетичної інформації творів мистецтва

та спирається на організаційно-педагогічні умови, які забезпечують вирішення поставлених завдань: спрямованість у підготовці фахівця на особистісно-орієнтований підхід до професійної підготовки взагалі і професійного спілкування зокрема; врахування специфіки професійного спілкування соціального педагога, посилення гуманістичної спрямованості змісту, форм та методів підготовки майбутнього фахівця; творче ставлення до застосування художньо-естетичної інформації в навчально-виховному процесі; використання моделі, що становить кількісні та якісні показники характеристик фахівця як еталона високого професійного рівня спілкування соціального педагога з клієнтом та іншими суб'єктами спілкування; використання пакета діагностик для виявлення у студентів умінь і здібностей до професійного спілкування та рівня сприйняття художньо-естетичної інформації; реалізація технології використання художньо-естетичної інформації як дидактичного засобу у формуванні вмінь та навичок професійного спілкування у студентів.

Висновки. Отже, художньо-естетична інформація (інформаційна система твору мистецтва) як дидактичний засіб має ефективні можливості для формування професійної компетентності майбутнього фахівця, яка перш за все забезпечується високим рівнем сформованості професійного спілкування соціального педагога. Реалізація створеного програмно-методичного забезпечення підготовки студентів до професійного спілкування соціального педагога, заснованого на матеріалі художньо-естетичної інформації творів мистецтва, сприяла як підвищенню рівня їх професійних знань, умінь та якостей, так і загальнокультурного рівня й духовного зростання, розвитку професійних здібностей студентів, розширенню їхнього тезаурусу, склала уявлення про художньо-естетичну інформацію як можливий професійний інструмент і визначила напрями його застосування та способи оволодіння.

Перспективним у дослідженні проблеми застосування художньо-естетичної інформації як дидактичного засобу вважаємо наукову розробку теоретичного та методичного аспектів цієї проблематики з напрямів: музикотерапії (соціально-психологічна і соціально-педагогічна реабілітація засобами музики, вирішення комунікативних проблем клієнтів); соціальної роботи засобами театру, хореографії; телефону-довіри; використання ХЕІ в соціально-педагогічній діагностиці; використання в реабілітаційно-корекційній роботі соціального педагога; використання ХЕІ в цілісній професійній підготовці фахівців соціальних педагогів, де художньо-естетична інформація може розглядатися як професійний інструмент соціального педагога.

Список використаної літератури

1. Информатика. Энциклопедический словарь для начинающих / под ред. Д.А. Поспелова. – М.: Педагогика-Пресс, 1994. – 349 с.
2. Жуков Н.Н. Философский анализ понятия «информация» / Н.Н. Жуков // Вопросы философии. – 1974. – № 12. – С. 90–96.
3. Урсул А.Д. Природа информации (над чем работают, о чем спорят философы) / А.Д. Урсул. – М., 1968. – 288 с.
4. Шрейдер Ю.А. Социокультурные и технико-экономические аспекты развития информационной среды / Ю.А. Шрейдер // Информатика и культура / отв. ред. И.С. Ладенко. – Новосибирск: Наука. Сиб. отд-ние, 1990. – С. 50–81.

В статье представлена проблема использования содержания художественно-информационной системы произведения искусства как дидактического средства в процессе подготовки социального педагога к профессиональному общению.

Ключевые слова: подготовка социального педагога, профессиональное общение, художественно-информационная система произведения.

Article discusses a problem of the work of art's artistic and informative system's subject-matter incorporation into the training of social pedagogues as didactic means of their professional communication development.

Key words: training of social pedagogue; professional communication; work of art's artistic and informative system.

Надійшло до редакції 8.02.2011.